

1299, s. 3, 4, 94; Mevhûb b. Ahmed el-Cevâlîkî, *el-Mu'arreb* (nşr. F. Abdürrâhîm), Dimaşk 1410/1990, s. 516-517; Ali Paşa Mübârek, *el-Mizân fi'l-akıyise ve'l-mekâyil ve'l-euzân*, Kahire 1309, s. 66-72; G. Young, *Corps de droit ottoman*, Oxford 1906, IV, 368, 369; W. Hinz, *Islamische Masse und Gewichte*, Leiden 1955, s. 24-27; B. Kisch, *Scales and Weights: A Historical Outline*, London 1965, s. 228, 231, 234, 235, 240, 255; Abdurrahman b. Muhammed el-Cilâî, *Târîhu'l-Cezâ'iri'l-âam*, Beyrut 1980, III, 23; Halil İnalıcık, *Studies in Ottoman Social and Economic History*, London 1985, s. X/320, 324, 325-326, 327, 339-341; a.mlf., "Yük (Himl) in Ottoman Silk Trade, Mining and Agriculture", *Turcica*, XVI, Paris 1984, s. 141; *Système des mesures, poids et monnaies de l'Empire ottoman et des principaux états avec de nombreux exercices et des tables de conversion*, İstanbul 1988, s. 17, 18, 20; M. Gil, "Additions to Islamische Masse und Gewichte", *Occident and Orient. A Tribute to the Memory of A. Scheiber Akadémiai Kiadó, Budapest*, Leiden 1988, s. 168; A. Cohen, *Economic Life in Ottoman Jerusalem*, Cambridge 1989, s. 162; E. W. Lane, *An Account of the Manners and Customs of the Modern Egyptians*, The Hague-London 1989, s. 570; K. M. Cuno, *The Pasha's Peasants: Land, Society and Economy in Lower Egypt: 1740-1858*, Cambridge 1992, s. 208; Mahmoud Beg, "Le système métrique actuel d'Egypte", *JA*, I (1873), s. 12, 81; M. H. Sauvage, "On a Treatise on Weights and Measures, by Eliyâ, Archbishop of Nisibin", *JRAS*, IX (1877), s. 299; a.mlf., "Matériaux pour servir à l'histoire de la numismatique et de la métrologie musulmanes", *JA*, IV (1884), s. 261-269; K. J. Basmadjian, "Poids et mesures chez les anciens arméniens", a.e., CCXII (1928), s. 147; L. Berov, "Problèmes de la métrologie dans les territoires balkaniques à l'époque de la dominion ottomane (XVe-XIXe SS.)", *EB*, XI/2 (1975), s. 35-36; E. Ashtor, "Levantine Weights and Standard Parcels: A Contribution to the Metrology of the Later Middle Ages", *BSOAS*, XLV/3 (1982), s. 471-479; Sadok Boubaker, "Poids et mesures dans la régence de Tunis au XVIIe siècle: Le ritl, le qafiz de blé et le mtar d'huile", *Turcica*, XVI (1984), s. 128-129; J. Hóvári, "The Transylvanian Kanthner and the Balkan Kantar", *AOH*, XXXIX/2-3 (1985), s. 259-274; D. Thiollet, "Les mesures", *el-Mecelletü't-târîhiyyetü'l-'Arabîyye li'd-dirâsâti'l-'Osmâniyye: Arab Historical Review for Ottoman Studies*, sy. 5-6, Zağvân 1992, s. 119-120; Mahmûd Feri, "el-Mekâyis ve'l-mevâzin ve'l-mekâyil fi Tûnis hilâle'l-kaneyni's-sâmin ve't-tâsi' 'aşer", a.e., sy. 7-8 (1993), s. 249, 250; M. Vekov, "Maßeinheiten in den Bulgarischen Ländern vor der Einführung des Metrischen Maßsystems", *Bulgarian Historical Review*, XXVI/1-2, Sofia 1998, s. 103, 119, 138; "Kantar", *SA*, II, 938; "Ölçü", a.e., III, 1563-1567, 1569-1571, 1573; Pakalin, II, 161-162.

CENGİZ KALLEK

KANTARA

(bk. KÖPRÜ).

KANTEMİROĞLU (DIMITRIE CANTEMİR) (ö. 1723)

Boğdan voyvodası, mûsikişinas
ve Osmanlı tarihçisi.

Son araştırmalara göre 26 Ekim 1673 tarihinde Vaslui ilinin şimdi kendi adıyla anılan Silişteni köyünde doğdu (Gorovei, s. 489 vd.). Boğdan Voyvodası Constantin Kantemir'in oğludur. Buradaki köylüler arasında çok rastlanan Timircan (Timirkan) adı zamanla Cantemir'e (Kantemir) dönüşmüştür. Bu lakabın atalarından birine Tatarlar tarafından verildiği rivayet edilir. Müttevazi bir köylü ailesinden gelen babası Constantin bir süre at yetiştiriciliği yaptı, daha sonra Lehistan'a geçti ve on yedi yıl burada ücretli asker olarak çalıştı. Kuzey savaşında gösterdiği gayret sayesinde yüzbaşılığa kadar yükseldi. Bir süre Eflak Voyvodası Grigore Ghica'nın çavuşluk hizmetinde bulundu; 1685'te Boğdan boyarları tarafından Boğdan voyvodalığına seçildi. Küçük oğlu Dimitrie'yi çok iyi yetiştiren Constantin, rahip Yerekiye Kakavelas'ı getirterek ondan Latince ve Yunanca öğrenmesini sağladı, ayrıca edebiyat ve felsefe dersleri aldırdı.

Dimitrie 1688 yılında İstanbul'a gitti ve 1691'e kadar orada kaldı. İki yıl sonra babasının ölümü üzerine boyarlar tarafından voyvoda seçildi. Onun bu ilk voyvodalığı sadece üç hafta sürdü (Mart-Nisan 1693). Zira büyük servete ve etkiye sahip olan Eflak Voyvodası Constantin Brancoveanu damadı Constantin Duka'yı Boğdan'ın başına getirtmişti. Bu durum karşısında Kantemir İstanbul'a döndü ve 1710 yılına kadar burada yaşadı. Bu süre içerisinde tahsilini sürdüren Dimitrie hem Rum Ortodoks Patrikhânesi'ne hem de Enderun'a devam etti. Hocalarından felsefeci ve coğrafyacı Artalı Meletius, müneccim ve Arapça öğretmeni Nefioğlu,

matematikçi ve Türkçe muallimi Sâdî Efendi (Yanyalı Esad Efendi), mûsiki öğretmeni Kemanî Ahmed'in adları bilinmektedir. Türkçe'den başka Arapça, Farsça, Fransızca ve İtalyanca, 1711'den sonra da eski Slavca ve Rusça öğrendi. Bu arada Batılı elçilerle ve özellikle Rus sefiri P. A. Tolstoy ile dostluk ilişkileri kurdu.

İstanbul'da Fener'de Fethiye Camii civarında bulunan Boğdan Sarayı'na, 1693'ten itibaren Ortaköy'deki yalısına ve nihayet 1700 yılından sonra kendisinin yaptırdığı Sancaktar Yokuşu Sarayı'na (Eminnönü) birçok dostu gelirdi. Çok iyi tanbur çalan, hatta bu çalgıyı daha iyi hale getiren Dimitrie evinde ziyafetler verir ve sohbetler düzenlerdi. Çağdaşı ve yakını İon Nekulçe'ye göre Avrupa müziğinden ziyade Türk mûsikisini seviyordu. Misafirleri arasında Kırım hanının kapı kethüdâsı Davul İsmâil Efendi, bunun yardımcısı olup Kantemir'den mûzik dersleri alan Hazinekar Latif Çelebi, Kara Mustafa Paşa'nın sadrazamlığı zamanında hazinedar olan İbrâhim Paşa, Defterdar Firârî Hasan Paşa, Râmi Mehmed Paşa gibi devlet ricâlî de vardı. Ünlü minyatörcü Levnî de dostlarından. Dimitrie sanat eserleri toplar, resim yapar ve mimarlıkla da ilgilenirdi. 1711 yılından sonra sığındığı Rusya'da yapılan bazı kiliselerin planlarını kendisi çizmişti.

Kantemiroğlu'nun gelirleri, iki defa Boğdan voyvodalığı yapan ağabeyi Antioh Kantemir'in tahsisatından, sekiz yıl Boğdan voyvodası olan babasından kalan mirastan, kısa da olsa kendi voyvodalığı zamanında edindiği mal varlığından ve nihayet eski Eflak voyvodası Şerban Kantakuzeno'nun kızı Kasandra ile 1699'da evlenmesinden gelen çeyizden oluşmaktaydı. Bunların dışında voyvoda oğlu, voyvoda kardeşi ve eski bir voyvoda olarak Bâbiâli'den "müşâherehor" sıfatıyla bir miktar para alması da söz konusuydu. 1697'de Boğdan birlikleriyle Osmanlı saflarında Zenta savaşına katılan Kantemiroğlu, 1710'da Ruslar'la başlayan savaş sırasında Kırım Hanı Devlet Giray'ın telkiniyle Boğdan voyvodalığına getirildi (25 Kasım 1710). Nekulçe'ye göre bu tayinde Kantemir'in samimi dostu olan hanın kapı kethüdâsı ve hazinedarbaşısı Davul İsmâil'in önemli rolü olmuştur. Tayin öncesinde sadrazama bir miktar rüşvet de vermişti (Silâhdar, II/2, s. 267).

Boğdan voyvodalığı sırasında Osmanlı Devleti'nin zayıflayıp çökmekte olduğu kanaatiyle Rusya tarafına geçen Kantemir'in bu hareketi Boğdan için çok zararlı

Kantemiroğlu'nun
İstanbul'da
bulunduğu
yıllarda
yapılan
ve halen
Fransa'da
Rouden
Müzesi'nde
bulunan
portresi

oldu; savaş esnasında pek çok Boğdanlı öldürüldü ve ülke Kırım kuvvetleri tarafından yağmalandı. Bundan sonra yerli voyvodalara güvenmeyen Osmanlı hükümeti, yüzyılı aşkın süre boyunca (1711-1821) voyvodaları doğrudan İstanbul'dan Divân-ı Hümâyûn'un eski tercümanları olan Fenerli Rumlar'dan tayin etmiştir.

Dimitrie Kantemir ile Çar I. Petro arasındaki gizli görüşmeler 1711 Ocağında başladı. Hatta bir rivayete göre Kantemir, İstanbul'a müracaat ederek Ruslar'ın ne düşündüklerini anlayabilmek için çarla münasebet kurma hususunda izin almış, Osmanlı hükümeti de ona güvenerek kendisine tam bir serbestiyet vermişti (Kurât, I, 331). Bazıları dışında boyarların çoğu Kantemir'in hareketini desteklemiştir.

Petro ile Kantemir arasında varılan anlaşmanın metni, esasî Kantemir tarafından hazırlanmış ve Nisan 1711'de Lutsk'ta (Polonya) çar tarafından Boğdan voyvodasına verilmiş bir "gramota" (diploma) şeklindeydi (a.g.e., I, 331-336). Buna göre Boğdan voyvodası, boyarlar ve bütün tebaası çarın himayesi altında bulunacak, beyliğin arazisi eski âdet gereğince prensin hâkimiyetinde kalacak, beylik hakkı Dimitrie Kantemir ailesinin uhdesinden alınmayacak, çara hizmet uğruna prensin İstanbul'da feda ettiği köşk ve mâlikâne-lere bedel olarak kendisine Moskova'da bunların karşılığı verilecekti. Nekulçe'ye göre savaş Rusya için başarısızlıkla sonuçlanırsa Kantemir'in çardan alacağı tazminat üzerinde gizli bir anlaşma da yapılmıştı. Buna karşılık Petro da bazı şartlar ileri sürüp bunları anlaşmaya ekletmişti. Bu hükümlere göre, Kantemir soyundan olup Şark kilisesinden ayrılan veya ihanet eden olursa veraset hakkı mutabek tutulmayacak, Boğdan Beyliği'nde

ki kaleler, şehirler ve diğer müstahkem mevkiiler gerektiğinde çarın askerleri tarafından işgal edilecekti. Çok geçmeden Rus orduları önce Lehistan'a, ardından Boğdan sınırı olan Dinyestr nehrini geçerek Boğdan topraklarına girdiler. Bu hadise üzerine Kantemiroğlu Yaş'ta bulunan Türk kumandanına, Türk sultanına ihanet edenin sadece kendisi değil bütün Boğdan halkı olduğunu söylemiştir (a.g.e., I, 368). Boğdan halkına hitaben neşrettiği beyannâmede bu hareketinin sebebi, Türkler'in Boğdan halkına zulmettiğini ve aşırı vergiler yüzünden halkın ezildiğini söyleyerek açıklamak isteyen Kantemiroğlu (a.g.e., I, 376) çara erzakla birlikte 10.000 kişilik ordu yardımı vaadinde bulunmuştu.

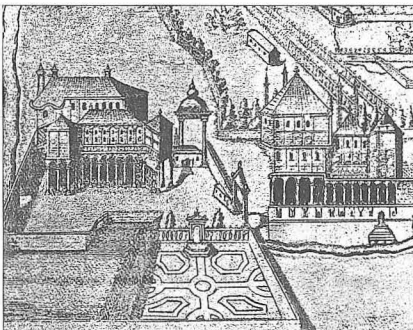
1711 Temmuzunda Ruslar'ın Prut nehrî kıyısında kuşatma altına alınması ve hemen ardından kesin mağlûbiyetlerini gösteren bir anlaşmanın imzalanması Kantemiroğlu'nu zor durumda bıraktı. Barış görüşmeleri sırasında Osmanlı delegeleri onun kendilerine teslim edilmesini istedilerse de Rus başdelegesinin Kantemiroğlu'nun kayıp olduğunu söylemesi üzerine bu talepten vazgeçtiler. Hatta sadrazamın, "İki devletin bir gâvur için çekişmesi değmez" dediği rivayet edilir. Bu arada Kantemiroğlu erzak arabalarından birine gizlice bindirilerek Türk hatlarından geçirilmiş, yanında birkaç kişiyle Yaş'a gidip kendi hazinelerini arabalara yükletmiş, eşini ve çocuklarını alarak tekrar Rus kıtalarına katılmıştı. Onunla birlikte Nekulçe başta olmak üzere 448 boyar ve ahaliden 4000 kadar Boğdanlı da Rusya'ya gitmişti.

Çar I. Petro, Petro Lutsk'taki taahhütlerini yerine getirerek Kantemir'e önce Harkov ülkesini verdi. Fakat bu topraklar Kırım'a çok yakın olduğundan daha sonra onu Moskova'ya getirtti. Kendisine bu civarda 15.000 nüfuslu bir köy bağışlayarak yılda 6000 ruble (20 kese kadar) maaş bağladı, ayrıca Moskova'da iki konak hediye etti (Neculce, I, 111). Eşi Kasandra'nın ölümünün ardından bir ara rahatsızlanan Kantemiroğlu altı yıl sonra 1719'da ikinci evliliğini yaptı. Bundan üç yıl sonra da Çar Petro'nun Doğu işlerinde başuzmanı, propagandacısı ve istihbarat uzmanı olarak Kafkasya seferine çıktı. Dağıstan'ın Derbend şehrine gitti, Eylül 1722'de Astrahan'a uğradı. Ancak burada hastalığı nüksedince Moskova'ya döndü, 21 Ağustos 1723'te burada öldü.

Eserleri. Hayli maceralı bir hayat yaşayan ve ömrü siyasî çalkantılar içerisinde

geçen Kantemiroğlu daha çok bir ilim ve kültür adamı olarak tanınır (bu şöhreti sayesinde Berlin Akademisi'ne üye seçilmiştir). İstanbul'da bulunduğu yıllarda edebiyata ve tarihe dair kitaplar kaleme almış, müziğiyle ilgili önemli eserler vücuda getirmiştir. Eserlerinde Batı kültüründen de yararlanarak bir sentez yapmaya çalışmış, bu karma kültür onun kıyafetlerine bile yansımıştır. Başlıca eserleri şunlardır: 1. *Divanul sau gâlceava Inteleptului cu lumea* (Divan veya bilgenin âlemle tartışması; Yaş 1698). Romençe olarak İstanbul'da kaleme aldığı bu eserinde müellif insanın hayvanî arzularından temizlenmesi gerektiğini vurgular. Eser, kullanılan yeni felsefe terimleriyle Romen dilinin zenginleşmesine ve modernleşmesine katkıda bulunmuştur. 2. *Historia incrementorum atque decrementorum Aulae Othomanicae* (Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselişi ve çöküşü tarihi). 1710'dan önce İstanbul'da yazılmaya başlanan ve Rusya'da 1717'de tamamlanan eser Latince olup ilk defa oğlu Antioh Kantemir tarafından İngilizce olarak 1734'te Londra'da bastırılmıştır. İkinci baskısı 1756'da yine Londra'da yapılan eser Fransızca (Paris 1743) ve Almanca'ya da (Hamburg 1745) tercüme edilmiştir. Kitabın Latince yazma nüshası Virgil Cândea tarafından Harvard Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunarak yayımlanmıştır (Bucureşti 1999). Kantemiroğlu kitabına bu adı, Osmanlı Devleti'nin Viyana bozgunundan sonra artık çöküş dönemine girdiği kanaatiyle vermiştir. Hammer'in *Osmanlı Tarihi*'ne kadar eser, Paul Rychaut'un eseriyle birlikte Osmanlı Devleti hakkında Avrupa'da en çok okunan kitap olmuştur. Kantemiroğlu bu eserinde siyasî olayların yanında ekonomik ve kültürel değerlendirmeler de yapmıştır. Kaynakları arasında Osmanlı kronikleri başta gelir. Kitabın en değerli kısmı dipnotlarıdır. Burada yazar Osmanlı medeniyeti hakkında şahidi olduğu konuları izah eder ve düşüncelerini açıklar. Müstakil bir Osmanlı tarihi olarak padişahlara göre kaleme alınan eser 1876'da Romençe'ye çevrilmiş, Romençe metninden Türkçe'ye de tercüme edilmiştir (*Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükselişi ve Çöküş Tarihi*, çev. Özdemir Çobanoğlu, I-III, Ankara 1979-1980; İstanbul 1999). Kantemiroğlu ayrıca Osmanlı Devleti'nin müessesesi ve idarî sistemine dair *De Statu politico Aulae Othomanicae* adıyla bir eser kaleme almış, ancak bunun nüshası 1722'deki Kafkas seferi sırasında denize düşüp kaybolmuştur. 3. *Kniga sistima*

Kantemiroğlu'nun İstanbul'daki konağının kendi hazırladığı krokisi

ili sostoyaniye muhammedanskiya religü. Rusça olarak 1722'de Petersburg'da yayımlanan eser İslâm dini ve bu dinin hoşgörüsü hakkında olup Türk-İslâm hüsn-i hattı, hristiyan keşişlere nisbetle dervişlerin üstünlüğü, zorla müslüman olmanın yasaklanmış olması ve Kur'an'ın eşsiz dil güzelliği gibi konuları da içermektedir. Ancak eser yayımlanırken Rus Ortodoks patrikliğince sansüre tâbi tutulmuştur. Kitap 1987'de Romençe'ye çevrilmiştir. 4. *Vita Constantini Cantemyrii* (Bucureşti 1973). Babasının hayatını konu alan bir eserdir. 5. *Historia Moldo-Vlachica*. Berlin Akademisi tarafından istenen bu eseri daha sonra genişleterek Romençe *Hronicul vechimii Romano-Moldo-Vlahilor* (Romen-Moldova-Eflak halkının eski tarihi) adıyla yeniden kaleme almıştır (Bucureşti 1901, 1983). 1717-1723 yılları arasında yazılan kitabın sadece I. cildi tamamlanabilmiştir. Burada Romen halkının ve dilinin oluşumu, Romenler'in dil ve âdetlerinin ortaklığı üzerinde durulmuş, bunların tamamen Romalılar'a dayandığı ileri sürülmüştür. Ancak eski yerli halk olan Daçyalılar'ı ihmal eden bu Roma teorisi daha sonra eleştirilmiştir. 6. *Istoria İeroglici* (Bucureşti 1973). Bir roman niteliğindeki eserde kuşların dünyasına uyarlanarak Boğdan ve Eflak aristokrasisinin hikâyesi anlatılır, bunların Osmanlı Devleti ile olan münasebetleri tasvir edilir. 7. *Descriptio Moldavia*. Yine Berlin Akademisi tarafından istenen eser Boğdan'ın coğrafyası, tarihi, dili, müesseseleri ve halk âdetlerini ihtiva etmektedir. Ayrıca Osmanlı-Boğdan ilişkileri ilk defa olarak burada etrafıca tasvir edilmektedir (son baskısı, Bükreş 1973). 8. *Kitâbü İlmi'l-mûsiki alâ vechi'l-hurûfât* (aş. bk.).

BİBLİYOGRAFYA :

I. Neculce, *Letopisetul Tării Moldovei* (ed. G. Strempel), Bucureşti 1982; Defterdar Sanı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyiât* (nşr. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s. 41, 444, 575; Silâhdar, *Nusretname*, II/2, s. 267; Râşid, *Târih*, III, 343; T. Burada, *Scriverile muzicale ale lui Dimitrie Cantemir*, Bucureşti 1911; G. Pascu, *Viata şi operele lui Dimitrie Cantemir*, Bucureşti 1924; Ş. Ciobanu, *Dimitrie Cantemir în Rusia*, Bucureşti 1925; Akdes Nimet Kurat, *Prut Seferi ve Barış*, Ankara 1951, I-II, tür.yer.; M. Guboğlu, "Dimitrie Cantemir şi istoria İmperiului otoman", *Studii şi articole de istorie*, Bucureşti 1957, II, 179-208; a.mlf., "Dimitrie Cantemir orientaliste", *SAO*, III (1961), s. 129-160; P. P. Panaitescu, *Dimitrie Cantemir Viata şi opera*, Bucureşti 1958; Halil Bedi Yönetken, "Dimitrie Cantemir dans l'histoire de la musique turque", *Actes du colloque international des civilisations balkaniques*, Sinaia 1962, s. 145-149; Dan Badarau, *Filosofia lui Dimitrie Cantemir*, Bucureşti 1964;

C. Maciucă, *Dimitrie Cantemir*, Bucureşti 1972; P. Vaida, *Dimitrie Cantemir şi umanismul*, Bucureşti 1972; Ş. Giosu, *Dimitrie Cantemir Studiu Lingvistic*, Bucureşti 1973; 300 *de ani de la naşterea lui Dimitrie Cantemir*, Bucureşti 1974; İ. Baha Sürelsan, "Kantemiroğlu ve Türk Musikisi", *Dimitrie Cantemir (1673-1723)*, Ankara 1975, s. 73-108; *Dimitrie Cantemir (1673-1723)*, Ankara 1975 (UNESCO Türkiye Millî Komisyonu); A. I. Babiş, *Dimitriy Kantemir*, Moscova 1984; Cem Behar, *Klasik Türk Musikisi Üzerine Denemeler*, İstanbul 1987, tür.yer.; E. Taralunga, *Dimitrie Cantemir*, Bucureşti 1989; O. Wright, *Demetrius Cantemir: The Collection of Notations*, London 1992; *Romen Kaynak ve Eserlerinde Türk Tarihi I: Kronikler* (haz. Mehmet Ali Ekrem), Ankara 1993, s. 90-91, 98-117; *Dictionarul Scriitorilor români*, Bucureşti 1995, s. 443-448; N. Manolescu, *Istoria critica a literaturii române*, Bucureşti 1997, I, tür.yer.; D. Răpă, *Cantemiriana. Breviar bibliologic*, Galaţi 1998; E. Popescu-Judet, *Prince Dimitrie Cantemir: Theorist and Composer of Turkish Music*, İstanbul 1999; a.mlf., "Dimitrie Cantemir et la musique turque", *SAO*, VII (1968), s. 825-849; J. de Hammer, "Sur l'histoire ottomane du prince Cantemir", *JA*, IV (1824), s. 32-45; Rauf Yekta Bey, "Şark Musikisi: Kantemiroğlu", *Şehbâl*, III/52, İstanbul 1328, s. 72-73; I. Minea, "Despre Dimitrie Cantemir, omul, scriitorul, domnitorul", *Revista Arhivelor*, I, Bucureşti 1924-26, s. 1-3; Ruşen Ferit Kam, "Bestekâr Kantemiroğlu", *Radio*, V/51, Ankara 1946, s. 3, 22; Mesut Cemil, "Dimitrios Kantemirou la musique turque vers le début du XVIIIe siècle", *La Quinzaine d'Ankara*, I/7 (15 Mai 1947), s. 4-5; E. Pop, "Dimitrie Cantemir şi Academia din Berlin", *Studii Revista de Istorie*, XXII, Bucureşti 1969, s. 825-847; I. Matei, "Le maître de langue turque de Dimitrie Cantemir: Es'ad Efendi", *RESEE*, X/2 (1972), s. 281-289; V. Candea, "La diffusion de l'œuvre de Dimitrie Cantemir en Europe du sud-est et au proche-orient", a.e., X/2 (1972), s. 345-361; a.mlf., "Life Story of a Manuscript: Dimitrie Cantemir's History of the Ottoman Empire", a.e., XXIII/4 (1985), s. 297-312; Türkkaya Ataöv, "Doğumunun 300. Yıldönümünde Dimitrie Cantemir (1673-1723)", *SBFD*, XXVIII/1-2 (1973), s. 205-208; M. M. Alexandrescu-Dersca, "Dimitrie Cantemir, istoric al Imperiului otoman", *Studii Revista de istorie*, XXVI/5, Bucureşti 1973, s. 971-989; N. Ciachir, "Cu privire la activitatea politica desfaşurata de Dimitrie Cantemir în Rusia, 1711-1723", *Revista Arhivelor*, XXXV/3 (1973), s. 453-463; E. Lozovan, "D. Cantemir et l'expansion russe au Caucase (1722-1724)", *Revue des études roumaines*, XIII-XIV, Paris 1974, s. 91-105; M. Maxim, "Haraciul moldovenesc în opera lui D. Cantemir", *Analele Universităţii Bucureşti. Filosofie Istorie Drept*, XXII, Bucureşti 1974, s. 69-78; G. Cioranescu, "La contribution de Démètre Cantemir aux études orientales", *Turcica*, VII, Paris 1975, s. 204-232; a.mlf., "Contributions à l'iconographie cantemirienne", *SOF*, XXXVI (1977), s. 222-229; a.mlf., "Une gravure rare représentant D. Cantemir à cheval", a.e., XXXVIII (1979), s. 223-225; S. S. Gorovei, "Miscellanea genealogica. 1. Note cantemiriene", *Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie*, XXI, Iaşi 1984, s. 489-496.

MIHAI MAXIM

□ MÜSİKİ. Dimitrie Kantemir, siyasi faaliyetleri ve çok yönlü çalışmaları yanında bir Türk müzikisi nazariyecisi, besmecisi ve tanbur icracısı olarak da şöhret kazanmıştır. Müsiki bilgisini dönemin ünlü hoca ve müzisyenleriyle kendi deneyimlerinden elde ettiğini ifade eden ve Osmanlı kaynaklarında Kantemiroğlu diye tanınan sanatkar, 1700 yılı civarında Türk müzikisi tarihinde daha çok *Kantemiroğlu Edvârı (Mecmuası)* diye anılan *Kitâbü İlmi'l-mûsiki alâ vechi'l-hurûfât* adıyla Türkçe bir eser yazdı. İki bölümden oluşan kitap, nazari bilgiler yanında alfabetik olarak sıralanmış 350'yi aşkın enstrümantal beste (peşrev ve semâi) notasını da içine almaktadır. Eser, müzikinin amelî tarafı ile daha tartışmalı bir yönü olan nazari esaslarını, Türk müzikisinin standart çalgısı kabul edilen tanburun perdelerinden yararlanarak ana dizi üzerinde özetlemiştir. *Kitâbü İlmi'l-mûsiki*, Türk müzikisinin teorik temellerine yeni nazari esaslar ilâve etmesi bakımından bir dönüm noktası teşkil eder. Kantemiroğlu'nun "kavl-i cedîd" ya da "kavl-i hakîr" diye adlandırdığı deneyci metoda dayanan bu yeni teori onun nota sistemiyle uygulamasına istinat etmekte ve "kavl-i kadîm" olarak da bilinen geleneksel nazariye ile çatışmaktadır. Bu yeni teori, Ortaçağ müzik otoritelerince sistemeleştirilen soyut nitelikteki eski teoriye güçlü bir karşı çıkış özelliği taşır. Kitaptaki konular genel ve özel olarak mantıkî sınıflamaya göre ele alınmakta, konuların tartışmasında iki kıyas kullanılmaktadır. Bunlardan lengüistik kıyas müzik unsurlarıyla dil unsurlarını karşılaştırmakta, diğeri ise tıpkı tıp bilimindeki gibi anatomik (küçük) parçalara ayırarak mukayeseye dayanmaktadır.

Kantemiroğlu'nun keşfettiği ve başlıca ilkesi olarak uyguladığı yeni teorisin temelî alfabetik nota yazımıdır (notations, notalama). Harflerle sayıları bir araya getirdiği için bizzat Kantemiroğlu tarafından "ebcedî ve adedî" olarak adlandırılan tanımlayıcı (tasvir edici) ve kural koyucu (belirleyici) iki boyuta sahip bu teorisin, müzik eserlerinin kaybolmasını önleyerek onları okuyucuya ve müzisyenlere sunmaya dayandığı açıktır. İslâm müzikisinde Ortaçağ'dan beri devam eden alfabetik nota (yazım) sistemini ancak Kantemiroğlu kendi çağındaki tanbur perdeleri için kullanmış, iki sekizliyi, yukarıdan bir tam ses aşan yegâhtan tiz hüseyniye kadar uzanan bir ses alanı için otuz üç harf ile (perde) göstermiştir. İkiye ayrıla-